

CZU: 37.037+001.53

DOI: 10.36120/2587-3636.v20i2.146-152

MUNCA INTELECTUALĂ – O PREMISĂ A DEZVOLTĂRII COMPETENȚEI DE CERCETARE LA ELEVI

Claudia BARBAROȘ, doctorandă UST

<https://orcid.org/0000-0001-8215-350X>

Rezumat. Muncă intelectuală constituie o premisă importantă pentru dezvoltarea competenței de cercetare la elevi, pe care o începem încă din ciclul primar și gimnazial. În articolul dat punem accent pe strategiile și tehnicile ce facilitează dezvoltarea competenței de cercetare: lucrul cu sursele documentare, lectura personală, tehnica SINELG, învățarea prin cercetare și descoperire. Sunt evidențiate tehnicile lecturii eficiente și etapele de lucru asupra textului.

Cuvinte-cheie: cercetare, muncă intelectuală, lectura textului, tehnica SINELG, descoperire inductivă, descoperire deductivă, surse documentare.

INTELLECTUAL WORK - A PREMISE FOR THE DEVELOPMENT OF RESEARCH COMPETENCE IN STUDENTS

Abstract. Intellectual work is an important premise for developing research competence in students, which we start from the primary and secondary school cycle. In this article we focus on strategies and techniques that facilitate the development of research competence: working with documentary sources, personal reading, SINELG technique, learning through research and discovery. The techniques of efficient reading and the stages of working on the text are highlighted.

Keywords: research, intellectual work, text reading, SINELG technique, inductive discovery, deductive discovery, documentary sources.

Este evident faptul că, încă din clasele inferioare, elevii ar trebui să fie obișnuiți cu tehnicile de muncă intelectuală, ca premisă de bază a creării condițiilor prielnice pentru învățarea permanentă. Însă, pe parcursul multor ani de studiu pedagogic, în urma unor cercetări științifice, s-a constatat, că aproximativ 80% din ei nu folosesc manualul și nici nu știu cum să-l folosească eficient, întrucât nu au cunoștință de cauză a practicii muncii intelectuale.

Bineînțeles, elevii claselor gimnaziale sunt familiarizați cu tehnicile lecturii eficiente:

- ④ lectura explicativă (explicarea cuvintelor neînțelese prin derivare, context);
- ④ lectura selectivă - vizând ideile de bază;
- ④ lectura lentă, de aprofundare - reflectând asupra esențialului;
- ④ lectura critică - pe baza unor observații personale;
- ④ lectura problematizată, formând întrebări-problemă;
- ④ lectura de asimilare însoțită de repetări pe baza înțelegerii materialului;
- ④ lectura exploratorie pentru punerea în temă cu conținutul citit;
- ④ lectura dirijată și autodirijată (liberă);
- ④ lectura rapidă și eficientă [3, p. 179].

Profesorii fac cu elevii exerciții pentru însușirea acestor tehnici de citire, învățându-i, în același timp, cum să folosească manualul și alte cărți, în funcție de

specificul acestora. Alteori, lecția întreagă este studiată din manual sub îndrumarea profesorului, învățându-i cum să ia notițe, vizând esențialul, extinzând pe fișe anumite date sau idei esențiale, făcând grafice, diagrame, conspecte, rezumate, referate, compuneri și proiecte, în funcție de specificul obiectivului de studiu [8, p.91].

Autorul M. Stoica consideră, că cele mai eficiente sunt notițele schematice, cuprinzând ideile de bază însoțite de reflexii personale. În acest caz, pagina caietului de studiu se împarte pe verticală în trei părți: **în stânga**, pe un spațiu mai mic, înscrinem: titlul, subtitlurile și alte subdiviziuni, **la mijloc**, pe un spațiu mai mare, notăm ideile de bază, iar **în dreapta**, într-un spațiu mic, observațiile și reflecțiile personale. După citirea notițelor urmează confruntarea lor cu textul din carte și completarea, dacă este necesar, apoi învățarea prin repetare.

Lectura textului cuprinde mai multe etape:

- a. **citirea integrală** cu extragerea unor cuvinte sau date neînțelese pentru a fi căutate în dicționare, tabele,
- b. **citirea pe fragmente** cu formularea ideii de bază și punerea de întrebări reflexive (*de ce? cum?*),
- c. **recitirea integrală** pentru fixarea și argumentarea ideilor de bază și încă o lectură rapidă integrală [apud, p. 91-92].

Lectura (personală) este o metodă de învățământ, care valorează modalități de documentare, investigare și cercetare, cu scopul îmbogățirii cunoștințelor, formării și dezvoltării capacităților și competențelor intelectuale. În concepție modernă, constructivistă, prin intermediul lecturii personale se favorizează construirea de către cel ce învață a unei viziuni personale, rezultate prin înglobarea ideilor, observațiilor, aprobărilor, dezaprobărilor, propunerilor proprii etc., precum și apariția unor trăiri afective benefice activității de învățare [2, p. 221].

Studiul individual prin lectură accentuează autonomia în învățare, o învățare prin descoperire, preluare activă și înțelegere. Elevii au posibilitatea să descopere pe această cale:

- ✧ cunoștințe noi;
- ✧ sensuri și semnificații;
- ✧ relații și raporturi;
- ✧ forme de exprimare a unor idei sau sentimente;
- ✧ atitudini și conduite;
- ✧ reguli și moduri de acțiune [1, p. 56].

Cadrele didactice trebuie să cunoască dificultățile întâmpinate de elevi în studiul lor individual și, în consecință, să le ofere îndrumările metodice de care au nevoie. Aceste îndrumări, menite să le faciliteze activitatea vizează următoarele aspecte:

- ◆ Informarea bibliografică, identificarea și selectarea surselor, mai ales atunci când lămurirea unei probleme nu poate fi realizată prin citirea unei singure lucrări sau când

- este necesar apelul la dicționare, creștomatții, monografii, enciclopedii, reviste etc.;
- ◆ Ritmul lecturii, care depinde de gradul de dificultate al textului, familiarizarea elevilor cu domeniul respectiv sau de faptul că aceștia sunt în prima lectură sau la receptarea ei;
 - ◆ Extragerea cunoștințelor esențiale sau a acelor de care elevii au nevoie pentru redactarea unor lucrări;
 - ◆ Consemnarea rezultatelor documentării: întocmirea conspectelor, fișelor de lectură, planurilor tematice, recenziilor, referatelor, care ușurează repetarea celor citite.

Cu toate că fiecare elev își va forma, în cele din urmă, un stil de muncă intelectuală propriu, o lectură eficientă presupune:

- ⇒ stabilirea precisă a scopului: ce anume urmărim să cunoaștem din paginile respective;
- ⇒ identificarea poziției autorului în problema pe care o pune în discuție;
- ⇒ identificarea și reținerea conceptelor de bază, a ideilor principale și a expresiilor bogate în conținut;
- ⇒ pătrunderea sensurilor exacte ale conceptelor, pentru a nu cădea pradă superficialității sau erorii;
- ⇒ revenirea la unele pasaje pentru adâncirea înțelegerii;
- ⇒ aprecierea soluțiilor oferite de autor problemei dezbătute și confruntarea lor cu cele ale altor sau cu ideile și atitudinile proprii;
- ⇒ alcătuirea planului de idei, întocmirea conspectelor, a fișelor de lectură etc [apud, p. 59].

Studiul independent cu manualul și alte cărți este o metodă didactică utilizată în procesul de instruire și formare la toate disciplinele de studiu, indiferent de aria curriculară în care se încadrează. Ea se sprijină în contextul actual, pe o serie de metode și tehnici pentru dezvoltare a gândirii critice, care se extind tot mai mult; amintim, de exemplu, tehnica SINELG („Sistem Interactiv de Notare pentru Eficientizarea Lecturii și a Gândirii”). Această tehnică de codificare a textului permite elevilor care învață să se implice activ din punct de vedere cognitiv și să își monitorizeze propria înțelegere a conținutului ideatic. Astfel, înainte de a începe lectura unui text, ei sunt încurajați să noteze tot ceea ce știu despre tema/problema respectivă, apoi să citească textul și să consemneze pe marginea lui simboluri, cu următoarele semnificații (simbolurile vor fi alese în funcție de reacția pe care o au cei care învață față de ideile vehiculate în text):

- „<” - pentru cunoștințe confirmate de text/cunoștințe cunoscute;
- „+” - cunoștințe noi, neîntâlnite până la acel moment/cunoștințe necunoscute;
- „-” - pentru cunoștințe infirmate/contrazise de text, respectiv pentru informații contradictorii cu ceea ce știu ei;
- „?” - pentru cunoștințe incerte, confuze, care necesită documentare și cercetare.

Urmează discutarea în grup a noilor conținuturi ideatice, însoțită de o raportare la intervalul de idei realizat la începutul activității [2, p. 220-221].

Lectura independentă îi furnizează elevului cunoștințe noi. Deosebit de important este impactul său formativ, deoarece îl învață pe elev să gândească, îi dezvoltă spiritul critic, puterea de exprimare, atitudinile și sentimentele, modelându-i personalitatea și completându-i pregătirea. Se dezvoltă spiritul de inițiativă, abilitățile de documentare și utilizare a diferitelor surse de informare, priceperi de organizare a muncii, calități absolute necesare în perspectiva educației permanente [1, p. 62].

În lucrarea lui I. Cerghit „Metode de învățământ”, se accentuează, că una din cele mai active metode de cunoaștere a trecutului istoric al omenirii îl constituie studiul bazat pe cercetarea documentelor istorice în original sau în copie, sub formă de reproduceri multiplicat, sau proiectate.

Ca patrimoniu național și universal al culturii, istoria se înscrie în documentele de epocă și vestigiile de genul unor cărți, reviste, ziare, foi volante, fotografii, desene, picturi, afișe, litografii, ilustrații de carte, caricaturi de epocă, monede și medalii, serii de mărci poștale etc. Prin analogie, am putea spune, că predarea istoriei fără documente este sinonimă cu a predării fizicii și chimiei fără experiențe sau a matematicii fără demonstrarea teoremelor [3, p. 210-211]. Iată de ce, utilizarea surselor istorice trebuie să fie în atenția permanentă a profesorului.

Lucrul cu sursele primare creează elevilor următoarele oportunități:

- Posibilitatea de a contacta direct cu epoca istorică;
- Prezintă atitudinea participanților la evenimentele istorice;
- Formează abilități de învățare prin descoperire;
- Permite elevilor să aibă păreri diferite despre același fenomen, proces;
- Conține argumente pro sau condamnare de idei, teze, evenimente istorice;
- Îi ajută pe elevi pentru a forma opinii proprii în baza materialului istoric, prin compararea diferitor puncte de vedere existente;
- Promovarea dezvoltării de gândire intelectuală, logică și critică.

Învățarea prin cercetarea documentelor și vestigiilor istorice este o metodă activă pentru că:

- ★ permite evocarea trecutului, a epocilor apuse, a faptelor și a evenimentelor trecute, a unor personalități istorice și, implicit, o predare a istoriei, făcând realitatea istorică palpabilă;
- ★ solicită elevilor să valorifice documentele și vestigiile istorice nu ca simple ilustrări, ci ca adevărate izvoare, surse de cunoaștere cu valoare euristică, generatoare de activități de căutare și de descoperire de adevăruri istorice;
- ★ în vederea descoperirii noilor adevăruri, elevii urmează să efectueze demersuri activ-participative, cum ar fi: analiză și investigare atente, reconstituire de fapte, momente, evenimente din trecutul istoric, realizare de observații și analize critice, eforturi de înțelegere logică și în profunzime, corelare de fapte și evenimente istorice,

descoperire de adevăruri, realizare de interferențe, formare de atitudini adecvate, implicare intelectuală, afectiv-emoțională și psihomotorie, formarea unui mod de a gândi istoric;

- ★ le solicită elevilor o apropiere de modul riguros, obiectiv și științific de abordare a evenimentelor istorice, de metodele de cercetare și de instrumentele de cercetare utilizate în științele istorice și în cercetarea specifică acestora [2, p. 283].

Utilizarea documentelor istorice în cadrul orelor e de o importanță majoră. Prin ele, afirmațiile făcute în timpul lecției încetează de a fi abstracte. Au calitatea de a aduce în clasă o imagine vie a fenomenelor, ceea ce poate intereseze într-un mod mai direct pe elevi, ajutându-i să retrăiască atmosfera epocii și a evenimentelor în cauză. Pentru ca folosirea documentului să-și atingă scopul, profesorul trebuie să țină cont de următoarele condiții:

- a. documentul să fie strict legat de conținutul lecției;
- b. documentul să nu necesite explicații amănunțite, care să solicite prea mult timp din lecție sau să distragă atenția elevilor de la ideea principală.
- c. documentul poate fi citit în întregime și perceput de elevi cu toate elementele lui, în cazul în care volumul este redus, se pot prezenta și fragmente, numai cu condiția că aceste fragmente să aibă o unitate și să poată constitui o ilustrare suficientă pentru fenomenul analizat; în cazul în care fragmentul utilizat este mai lung decât limitele îngăduite în oră de timpul explicației, el va fi recomandat ca lectură suplimentară sau ca material bibliografic, în special aceasta se referă mai mult la elevii claselor liceale; în clasele gimnaziale documentul le va fi prezentat de profesor pe cât posibil într-o formă mai atractivă [5, p. 126-127].

Profesorul trebuie să țină cont de faptul că folosirea sursei istorice presupune o îndemânare, o tehnică și un șir de acțiuni prealabile, prin care documentul este poziționat ca un moment constitutiv al lecției, nu ca unul suplimentar sau accesoriu.

O utilizare asemănătoare cu aceea a documentului istoric putem avea prin citirea în clasă a unor fragmente din cronică. Când fragmentul de cronică are și valoare literară, cum ar fi pasaje din Grigore Ureche, din Miron Costin sau Neculce, profesorul de istorie trebuie să procedeze în acele momente și cu elemente de expresie și de sugerare. Dacă fragmentul provine dintr-o cronică cu semnificație strict documentară, faptul trebuie și el arătat elevilor, atrăgându-li-se atenția asupra punctelor concludente [apud, p. 128].

Învățarea prin cercetare și descoperire este altă metodă eficientă de predare-învățare a istoriei, strâns legată în prezent (desigur și în viitor) de atribuțiile creativității, spre care trebuie să aspirăm. Pe un astfel de tărâm, elevul trebuie să fie stimulat prin tot ceea ce întreprinde cu gândirea sa, cu activitatea independentă, pe care o depune, folosind metode proprii cercetării științifice, care implică procese intelectuale mult mai complexe, decât simpla memorizare a unor fapte, procese sau evenimente istorice expuse de către profesor. Printr-o astfel de modalitate de lucru, elevii sunt puși în situația de a descoperi adevărul, de a reconstrui traseul elaborării cunoștințelor printr-o activitate proprie [7, p. 90].

Spre deosebire de alte metode, în învățarea prin descoperire nu se prezintă doar produsul cunoașterii, ci, mai ales, căile prin care se ajunge la acest produs, metodele și procedeele de investigare și de cunoaștere a datelor științei.

Tipuri de descoperire:

- ☆ după rolul elevului în actul de învățare:
- ☆ redescoperire (dirijată și independentă) în planul cunoașterii elevului a ceea ce omenirea a descoperit;
- ☆ descoperire creativă-inventivă, originală, prin cercetare;
- ☆ după demersul logic:
- ☆ descoperire inductivă;
- ☆ descoperire deductivă;
- ☆ descoperire analogică (pe bază de comparație);
- ☆ descoperire transductivă (demers la același nivel de generalitate);
- ☆ după modul de dobândire a cunoștințelor:
- ☆ prin documentare;
- ☆ prin experiment [6, p. 37].

Atunci când elevul învață prin descoperire și este îndrumat de către profesor în acest sens, el trebuie să analizeze documente. De pildă - să formuleze unele concluzii despre fapte, evenimente și procese necunoscute de el. O astfel de modalitate de învățare, pe lângă faptul că îmbogățește informațiile personale, îl obligă să le clasifice, să le ordoneze și să le introducă în sistemul anterior asimilat. Un asemenea mod de învățare are o valoare formativă excepțională, căci elevul, confruntându-se cu documentele despre fapte și procese, ce pentru dânsul reprezintă noutăți, acumulează informații și deprinde treptat căile autentice, care-l conduc spre cercetare, spre însușirea tehnicilor și metodelor de investigare a realității istorice [6, p. 91].

Pe măsură ce înaintăm în timp tipurile învățării prin descoperire evoluează de la *descoperirea inductivă* la *descoperirea deductivă*, apoi la cea *prin analogie (transductivă)*.

În privința învățării prin *descoperire inductivă* pornim de la faptul că ea se întemeiază pe *raționamentul inductiv* și constă din analiza unor documente, care relatează fapte, evenimente, procese istorice particulare etc., în vederea comparării, clasificării și extragerii generalului, a esențialului necunoscut de elevi. În această optică, important document al trecutului poate fi: o monedă, un act scris, o inscripție pe o piatră funerară, o statuie, un fragment din opera unui scriitor, un ziar, un manifest și alte izvoare istorice, arheologice, numismatice, epigrafice, folclorice, etnografice, cartografice; utilizarea lor este firească mai ales când ne aflăm cu elevii într-un muzeu, vizităm un depozit de arhivă, un șantier arheologic sau suntem într-o excursie școlară la monumente istorice.

În ceea ce privește învățarea prin *descoperire deductivă*, aceasta se realizează mergând de la noțiunile și legile cele mai generale ale istoriei la analiza unor cazuri

particulare. Astfel, elevii sunt puși în situația de a aborda particularul prin general, de a studia și confrunța anumite cazuri particulare cu unele elemente generale cunoscute, pentru a constata apartenența sau nonapartenența acestora la noțiunea sau legea cunoscută, precum și modul specific în care se manifestă adevărurile generale în cazurile particulare studiate [ibidem, p. 92-93].

În concluzie, competența de cercetare poate fi dezvoltată grație unui efort intelectual sporit din partea elevului pe parcursul unei perioade îndelungate de timp. Bazele muncii intelectuale vor fi puse încă în clasele primare, iar în clasele gimnaziale sarcinile puse în fața elevului vor fi mai complexe. Aici elevii vor face mici comunicări, prezentări în Power Point, investigații despre unele fenomene, procese.

În clasele liceale, vor fi antrenați într-o activitate de cercetare și investigare, pentru a participa în cadrul conferințelor științifice la nivel național și internațional.

Astfel, prin aplicarea strategiilor și tehnicilor de muncă intelectuală, prin implicarea activă a elevului în procesul de învățare autonomă, vom dezvolta abilități de analiză, sinteză și competențe de cercetare, necesare atât pentru creșterea eficienței personale, cât și pentru activități de succes în câmpul muncii.

Bibliografie

1. Albulescu M., Albulescu I. Studiul disciplinelor socio-umane. Aspecte formative: structura și dezvoltarea competențelor. Cluj-Napoca: Editura Dacia, 2002. 119 p.
2. Bocoș M. Didactica disciplinelor pedagogice. Un cadru constructivist. Pitești: Paralela 45, 2017. 431 p.
3. Cerghit I. Metode de învățământ. Iași: Polirom, 2006, 315 p.
4. Gafar T. Metodica predării istoriei. București: Editura Didactică și pedagogică, 1968. 268 p.
5. Ghid de implementare a curriculumului modernizat pentru treapta liceală. Chișinău: Cartier, 2010.
6. Guțu VI. Dezvoltarea și implementarea curriculumului în învățământul gimnazial: cadru conceptual. Chișinău: Grupul Editorial Litera, 2000. 80 p.
7. Ioniță Gh. Metodica predării istoriei. București: Editura Universității, 1997. 215 p.
8. Stoica M. Sinteze de pedagogie și psihologie. Craiova: Editura Universitară, 1992. 136 p.